

ქალთა ჩართულობა მედიაციასა და მშვიდობის მშენებლობის პროცესში – ინსტრუმენტი თანასწორობისთვის

მედიაცია, როგორც დავის გადაწყვეტის ერთ-ერთი ყველაზე ეფექტური ალტერნატიული საშუალება, თავისი არსითა და ბუნებით, მშვიდობის მშენებლობის პროცესის და შესაბამისად, მშვიდობის კვლევების განუყოფელი ნაწილია. მშვიდობის დაცვიდან მშვიდობის მშენებლობამდე პროცესში კი, ერთნაირად მნიშვნელოვანია, რომ ჩართულნი იყვნენ როგორც მამაკაცი, ასევე, ქალი მომლაპარაკებლები. მედიაციაში მონაწილე მედიატორთა სქესთამიერი დაყოფა მანკიერი პრაქტიკაა და მისი აღმოფხვრა მნიშვნელოვანია, ერთი მხრივ, თავად მედიაციის ეფექტიანობისთვის, ხოლო მეორე მხრივ, თანასწორობის მიღწევისთვის.

არაერთმა კვლევამ და პრაქტიკამ აჩვენა, რომ როდესაც კონფლიქტური სიტუაციების გადაჭრაში ქალი მედიატორები არიან ჩართულნი, განსაკუთრებით, შიდასახელმწიფოებრივ და სახელმწიფოთა შორის კონფლიქტებში, აღნიშნული წინ ნამონევს ქალის მნიშვნელობას საზოგადოებაში, ამალეებს მის სოციალურ როლს და ნოყიერ ნიადაგს ქმნის გენდერული თანასწორობისთვის. ეს ეფექტი განსაკუთრებით შესამჩნევია დახურულ, ტრადიციულ და კონსერვატორულ საზოგადოებაში, სადაც, როგორც წესი, საზოგადოებრივ - კულტურული ნორმების მაფორმირებლად რელიგიური სანყისები გვევლინება. მედიაცია არის ძლევაშოსილი პროცესი, რომელსაც ბევრი პირდაპირი და კიდევ უფრო მეტი ირიბი დადებითი ეფექტი გააჩნია, მას შეუძლია ერთდროულად იყოს საზოგადოების მშვიდობიანი თანაცხოვრების გაგრძელების წინაპირობა და ამავდროულად, ისეთი ნორმების გამანეიტრალებელი, რომელიც საყოველთაოდ აღიარებული და გაზიარებული თანასწორობის იდეის ხელისშემშლელად გვევლინება.

საკვანძო სიტყვები: მედიაციის პროცესი, მშვიდობის კვლევა, მშვიდობის მშენებლობა, ქალი მედიაციაში, გენდერული თანასწორობა, მედიაცია თანასწორობისთვის.

1. შესავალი

მედიაცია – დავის ალტერნატიული გადაწყვეტის¹ ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მექანიზმი, ერთდროულად მიიჩნევა როგორც თანამედროვეობის, ისე უძველესი სამყაროს ხალხის მნიშვნელოვან მონაპოვრად, რომელმაც თავისი გარდამტეხი როლი შეასრულა მოდავე მხარეთა მშვიდობიანი თანაცხოვრების ხელშეწყობის პროცესში.² მედიაციას ღრმა ისტორიული ფესვები აქვს და მსოფლიოს არაერთი საზოგადოების მრავალსაუკუნოვანი ტრადიციის ნაწილად შეიძლება განვიხილოთ.³ როგორც მედიატორი ჯეი ფოლბერგი აღნიშნავს, სავარაუდოდ, მედიაცია გაჩნდა მაშინ, როდესაც დედამიწაზე გაჩნდა ამ პროცესის წარმართვისთვის საკმარისი სამი ადამიანი მაინც და მსგავსად ბევრი სხვა რეფორმისა, ის უნდა მივიჩნიოთ თანამედროვეობაში ადაპტაცია იმისა, რაც უკვე არსებობდა ძველ დროსა და კულტურაში.⁴

სიტყვა „მედიაცია“ ლათინური წარმომავლობისაა და მომდინარეობს „mediare“- დან,⁵ რაც ნიშნავს, გასაშუალებას, ცენტრში ყოფნას.⁶ შესაბამისად, მედიაცია, როგორც პროცესი, სიტყვა-სიტყვით არის ცენტრში ყოფნის პროცესი, მხატვრულად, რომ ვთქვათ, ოქროს შუალედის პოვნის

* მედიატორი, საქართველოს უნივერსიტეტის სამართლის სკოლის დირექტორი.

¹ Alternative Dispute Resolution (ADR)

² Geddes W. G., From Athens to AMIC: The History of Alternative Dispute Resolution, LawNow, Vol. 21, Issue 2, 1996, 9.

³ Antonello M., The Origins of Mediation and the A.D.R. tools, Mediation in Europe at the cross-road of different legal cultures, 2004, 9-26.

⁴ Floberg J., A Mediation Overview: History and Dimensions of Practice, Mediation Q, Vol. 3, 1983, 4.

⁵ Wall A.J., Lynn A., Mediation: A Current Review, The Journal of Conflict Resolution, Vol. 37, Issue 1, 1993, 160.

⁶ The Chambers Dictionary, Mediation, Edinburgh: Chambers Harrap Publishers, 2006, 928.

პროცესი. მედიაცია არის მოდავე მხარეებთან ნეიტრალური, დაბალანსებული ინტერაქცია, ინტერვენცია და პოზიციონირება. მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ ამ შემთხვევაში ინტერვენცია წმინდა მეგობრული აქტია. ზოგიერთი ლექსიკონის მიხედვით, „მედიაცია არის „ძალისხმევის გაღება, რათა დასრულდეს შეუთანხმებლობა პიროვნებებს შორის“.⁷ საერთაშორისო სამართლის მიხედვით კი, მედიაცია ნიშნავს ნეიტრალური სახელმწიფოს ან/და ჯგუფის ჩარევას ორ მეომარ სახელმწიფოს შორის მშვიდობის აღდგენისთვის.⁸ მედიაციის განმარტების მრავალფეროვანი არჩევანიდან, მისი ეს უკანასკნელი განმარტებაც საკმარისია იმის მტკიცებისთვის, რომ მედიაცია მსოფლიო აკადემიურ და სამეცნიერო სივრცეში, ასევე, საერთაშორისო ურთიერთობათა სისტემაში, თითქოს ახალი, მაგრამ დროში ძალიან კარგად გამოცდილი დისციპლინის - „მშვიდობის კვლევების“ განუყოფელ ნაწილად უნდა განვიხილოთ.⁹ მედიაციის გარეშე, ალბათ, ძალიან რთული წარმოსადგენი იქნება მშვიდობის სამი საფეხურის: მშვიდობის დაცვის,¹⁰ მშვიდობის შექმნის¹¹ და მშვიდობის მშენებლობის¹² ღირსეულად გავლის პროცესი ადამიანებს, საზოგადოებებსა თუ სახელმწიფოთა შორის.¹³

კონფლიქტის მოგვარებისა და მშვიდობის მშენებლობის კვლევებში, საკმაოდ ფართო ადგილს იკავებს მოლაპარაკებებისა და შეთანხმებების მიღწევის პროცესში ქალთა ჩართულობის მნიშვნელობის კვლევები.¹⁴ პოპულარულია მოსაზრება, რომ კონფლიქტის გადაჭრის პროცესში ქალთა ჩართულობა მეტწილად აუმჯობესებს ქალთა უფლებრივ მდგომარეობას საზოგადოებაში და ძლიერი მუხტია თანასწორობის იდეის მიღწევისთვის.¹⁵ განსაკუთრებით ეს უკანასკნელი აქტუალურია ტრადიციულ და კონსერვატორულ საზოგადოებებში.¹⁶

წინამდებარე სტატიაში სწორედ ამ მოსაზრების მხარდაჭერას ვცდილობთ და ვამტკიცებთ, რომ მედიაცია თავისუფალი უნდა იყოს გენდერული სტერეოტიპებისგან. უფრო მეტიც, ხელი უნდა შევუწყოთ ქალთა ჩართულობას მოლაპარაკებების პროცესში, რაც ერთი მხრივ, მედიაციის პროცესს უფრო მრავალფეროვანს გახდის, ხოლო მეორე მხრივ, გენდერულად მანკიერ პრაქტიკებს აღმოფხვრის. აღნიშნული მიზნის მისაღწევად, გარდა საერთაშორისო პრაქტიკისა, აქტიურად ვიშველიებთ საქართველოს ისტორიულ თუ თანამედროვე სახელმწიფოებრივ და საზოგადოებრივად მნიშვნელოვან მოვლენებს.

2. ქალები კონფლიქტებში

ბევრმა ქალმა და ქალთა ორგანიზაციამ დახურულ, კონსერვატორულ, ტრადიციულ საზოგადოებაში მედიაციისა და მოლაპარაკებების გზით, საზოგადოებრივი აზრის პოზიტიური ტრანსფორმაცია, მისი თანასწორობისკენ გადახრა და ქალთა გაძლიერება შეძლეს, ამავდროულად, მშვიდობის კონცეფციის და მშვიდობის კვლევების ახლებური გადააზრება მოახდინეს.¹⁷ ქალები და მათი მოძრაობები, ცნობილი გამოთქმის ინტერპრეტაციით რომ ითქვას, პატარა ნაბიჯებით, კაცობრიობისთვის და მსოფლიო მშვიდობისთვის დიდ ნახტომებს აკეთებენ. რიგ სიტუაციასა

⁷ Hornby A. S., Oxford Advanced Learner's Dictionary, Oxford University Press, 2010, 956.

⁸ Howard A., EU Cross- Border Commercial Mediation Listening to Disputants - Changing the Frame - Framing the Changes, Wolters Kluwer, 2021, 9-12.

⁹ Horner J., Morelli M., Squintani, Mediation and Peace, Oxford University Press, The Review of Economic Studies, Vol. 82, Issue 4, 2015, 1483.

¹⁰ Peacekeeping.

¹¹ Peacemaking.

¹² Peacebuilding.

¹³ Bercovitch J., Kadayifci A., Exploring the Relevance and Contribution of Mediation to Peace-Building, Peace and Conflict Studies, Vol. 9, Issue 2, 2002, 21.

¹⁴ Gizelis T. I., A Country of their Own: Women and Peacebuilding, Conflict Management and Peace Science, Vol. 28, Issue 5, 2011, 522.

¹⁵ Kirby P., Shepherd L.J., Reintroducing Women, Peace and Security, International Affairs, Vol. 92, Issue 2, 2016, 249-254.

¹⁶ Isike C., Uzodike U.O., Towards an Indigenous Model of Conflict Resolution: Reinventing Women's Roles as Traditional Peacebuilders in Neo-colonial Africa. African Journal on Conflict Resolution, Vol. 11, Issue 2, 2011, 32.

¹⁷ Ibid 34.

და საზოგადოებაში ქალის როლი და მისი შესაძლებლობები იყოს კარგი მედიატორი, აბსოლუტურად, იგნორირებულია, მხოლოდ იმიტომ რომ ის ქალია.¹⁸ აღნიშნული ყურადღება მისაქცევია პირველ რიგში იმიტომ, რომ არ შეიძლება ქალი არ იყოს ჩართული იმ პროცესების შეჩერებაში, რომელიც მასზე ყველაზე უფრო მეტად ნეგატიურად აისახება. შეიარაღებულ კონფლიქტებში, სამოქალაქო დაპირისპირებებში, ქალები, როგორც წესი, ყველაზე უფრო დიდი მსხვერპლნი არიან, რადგან სხვა სიძიმებთან ერთად, ხდებიან ხოლმე სექსუალური ძალადობის მსხვერპლნი და ხშირად ისინი გადაიქცევიან ხოლმე ე.წ. „საბრძოლო ჯილდოდ“ მოძალადე „მეომარ“ კაცებში.¹⁹

1994 წლის რუანდის გენოციდის დროს, სხვადასხვა შეფასებითა და დათვლებით, 250 000-დან - 500 000-მდე ქალი გახდა სექსუალური ძალადობის მსხვერპლი.²⁰ 1999 წელს ვიდრე ქალები დასავლეთ ტიმორში გაიქცეოდნენ, სამხრეთ ტიმორში მასობრივად ხდებოდა ქალთა გაუპატიურება საპოლიციო ძალების მიერ, ის ვისაც ქალები უნდა დაეცვა, თავად გახდა ძალადობის მამროვანი მსხვერპელი - პრო-ინდონეზიური მილიცია მასობრივ ტერორს უწყობდა ქალებს. ასევე, სხვადასხვა შეფასებით, კოსოვოში მიმდინარე მოვლენების დროს, გაუპატიურებული და ძალადობის მსხვერპლი იყო 20 000-ზე მეტი ქალი. 2007 წელს, „ქალები მშვიდობისთვის“ საერთაშორისო კონფერენციაზე ითქვა, რომ: „ქალები არიან მეტად მონყვლადები, ვიდრე კაცები, როდესაც საზოგადოება კოლაფსშია“.²¹ სწორედ ამიტომ და არამხოლოდ, ქალებმა უნდა დაიწყონ საკვანძო როლის შესრულება მშვიდობის მშენებლობასა და სამშვიდობო შეთანხმებების იმპლემენტაციაში.

2000 წლის 31 ოქტომბერს, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის უსაფრთხოების საბჭოს მიერ მიღებული 1325-ე რეზოლუცია (შემდგომში - რეზოლუცია)²² აღიარებს, რომ სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია გაიზარდოს ქალთა როლი და მათი ჩართულობა საერთაშორისო მშვიდობისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფის პროცესში, მათ შორის, ქალებმა უნდა შეასრულონ ერთ-ერთი მთავარი და აქტიური როლი კონფლიქტების გადაჭრის მიმართულელებით. გაეროს უშიშროების საბჭო მოუწოდებს წევრ სახელმწიფოებს, უზრუნველყონ ქალთა წარმომადგენლობის გაზრდა კონფლიქტების პრევენციის, მართვისა და მოგვარების ეროვნულ, რეგიონულ და საერთაშორისო ინსტიტუტებსა თუ მექანიზმებში, გადაწყვეტილების მიღების ყველა დონეზე.²³

რეზოლუციისთვის მსოფლიო საზოგადოების შემზადების წინასწარმა პროცესმა, შემდგომ უკვე მისმა მიღებამ და ბევრ ქვეყანაში წარმატებით იმპლემენტაციამ, ბუნებრივია, კონფლიქტების მოგვარების პროცესში ქალთა ჩართულობის საკითხი უკეთესობისკენ შეცვალა. მაღალ დონეზე აღიარებულმა ამ გადაწყვეტილებამ, საბოლოო ჯამში, დააყენა შედეგი, რომ 1992-2011 წლებში წარმართულ 31 სამშვიდობო პროცესიდან, 17 პროცესში მედიატორთა ჯგუფებში წარმოდგენილნი იყვნენ ქალები. საქმე ეხება უალრესად მნიშვნელოვან და ამავდროულად, მძიმე ქეისებს. კერძოდ, ელ-სალვადორის 1992 წლის ქეისი, ხორვატიის 1995 წლის, ბოსნიის 1995 წელს, გვატემალას 1996 წელს, ჩრდილოეთ ირლანდია 1998 წელს, კოსოვო 1999 წელს, სიერა ლეონე 1999 წელი, პაპუა ახალი გვინეა 2001 წელს, მაკედონია 2001 წელს, ავღანეთი 2001 წელს, სომალი 2002 წელს, უგანდა 2008 წელს და ა.შ.²⁴ თუმცა, ამ 17 ქეისიდან მომლაპარაკებელთა არც ერთი

¹⁸ *Rifkin J.*, *Mediation from a Feminist Perspective: Promise and Problems*, *Law & Ineq*, Vol. 21, Issue 2, 1984, 21-23.

¹⁹ *Cohn C.*, *Women and wars*, Cambridge: Polity Press, 1st ed, 2013.

²⁰ *Issifu K.F.*, *The Role of African Women in Post-Conflict Peacebuilding: The Case of Rwanda*. *The Journal of Pan African Studies*, Vol. 8, Issue 9, 2015, 63-78.

²¹ *Klein R. S.*, *The Role of Women in Mediation and Conflict Resolution: Lessons for UN Security Council Resolution 1325*. *Washington and Lee Journal of Civil Rights and Social Justice*, Vol. 18, Issue 2, 2013. 277-314.

²² UN Security Council, S/RES/1325, UN Publishing 2000, New York, <<https://peacemaker.un.org/node/105>> [17.07. 2023].

²³ *Labonte M., Curry, G.*, *Women, Peace, and Security: Are We There Yet?* *Global Governance*, Vol. 22, Issue 3, 2016, 311-320.

²⁴ UN Women, *Women's Participation in Peace Negotiations: Connections between Presence and Influence*, 2nd ed., 2012.

გუნდის ლიდერი არ ყოფილა ქალი, არადა ეს ის პროცესები და ქეისებია, სადაც ყველაზე მეტად ქალები დაზარალდნენ.²⁵

3. ქალები, კონფლიქტები და საქართველო

საქართველოში თანამედროვე ერი-სახელმწიფოს პირობებში, ქალებმა ხმის მიცემის უფლება მე-20 საუკუნის დასაწყისში მოიპოვეს, უფრო მეტიც, 1919 წლისთვის - ჯერ კიდევ იმ პერიოდში, როდესაც მსოფლიოს ქვეყნების უმეტესობაში ქალებს ხმის მიცემის უფლებაც კი არ ჰქონდათ, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის საკანონმდებლო ორგანოს დამფუძნებელთა კრებაში 130 დეპუტატიდან 5 ქალი²⁶ იყო.²⁷ თვითმმართველობის დონეზე კი 1918 წელს ფერი-ხანუმ სოფიევა გახდა მსოფლიოში პირველი არჩეული მუსლიმი დეპუტატი ქალი ყარაჯალარიდან (თბილისის მაზრის ერობის წევრი). მან მოახერხა და თავის თემში დაარწმუნა მუსლიმი კაცები, რომ ის აერჩიათ ლიდერად და რომ საუკეთესო იყო თემის წინაშე არსებული გამოწვევების დაძლევაში.²⁸ გასათვალისწინებელია, რომ ფერი-ხანუმი უმცირესობა (ქალი) იყო უმცირესობაში (მუსლიმი თემი), დამოუკიდებელი კანდიდატი იყო და პარტიული კუთვნილება ზურგს არ უმაგრებდა.

ამგვარი შთამბეჭდავი მიღწევების მიუხედავად, სტერეოტიპებიც ღრმად არის ფესვგადგმული საქართველოს საზოგადოებაში. ბევრი ქალი გაიხსენებს, რომ სკოლაში მათემატიკასა თუ ფიზიკაში მაღალი შეფასებების მიღებისას, გოგონებს ეუბნებოდნენ/ეუბნებიან, რომ მამაკაცივით აზროვნებს, მამაკაცის ტვინი აქვს. ხშირად საქართველოში ქალებს „უსაფრთხო“ პროფესიების დაუფლებას ურჩევენ, ბევრს ჯერ კიდევ მიაჩნია, რომ მაგალითად, სამართალდამცავ ორგანოებში, ბიზნეს სექტორში ან/და სახელმწიფო პოლიტიკურ თანამდებობებზე ქალის ადგილი არ არის და ქალი მხოლოდ მასწავლებლის, მედიის ან/და მზარეულის პროფესიას უნდა ითავსებდეს. ამ მანკიერი საზოგადოებრივი წნეხის ქვეშ იზრდებიან ქალები და კაცები საქართველოში, ქვეყანაში, სადაც ქალები უსაფრთხო პროფესიებს ეუფლებიან, კაცებს კი მცირე სისუსტესაც ვერ პატიობენ.²⁹

თუმცა, რა თქმა უნდა, ეს მხოლოდ საქართველოს და ქართული საზოგადოების გამოწვევა არ არის, დღესაც კი, 21-ე საუკუნეში, თითქმის ყველა საზოგადოებაში ქალებს ბრძოლა და ბევრი რამის დამტკიცება უწევთ, განსაკუთრებით ისეთ პროფესიებში, რომლებიც „თითქოს განკუთვნილი არ არის ქალებისთვის“.³⁰ ქალის მეორეხარისხოვანი როლი ბევრ ქვეყანასა და საზოგადოებაში ჯერ კიდევ ღრმად არის ფესვგადგმული. ხშირად, განსაკუთრებით მეტად ტრადიციულ და ნაკლებად სეკულარულ საზოგადოებაში, ქალის შესაძლებლობები და ის კონტრიბუცია, რომელიც მას მშვიდობის მშენებლობაში შეუძლია შეიტანოს დაუფასებელია³¹ და უკანა მხარეს არის გადაწეული.³² პროფესიათა სქესთამიერი დაყოფა გაუმართლებელია. ნაკლებ სავარაუდოა, რომ რომელიმე პროფესია განკუთვნილია რომელიმე სქესისთვის და არსებობს საქმიანობა, სადაც გენდერის საკითხი გადამწყვეტია. მიუხედავად იმისა, რომ მათ თავისი ხედვა გააჩნიათ, აკედემიურ ლიტერატურაში არც ის მოსაზრება უნდა იყოს ფართოდ მხარდაჭერილი და

²⁵ O'Reilly M., Sùilleabháin A., Women in Conflict Mediation: Why it Matters, International Peace Institute, 2013.

²⁶ CSO Georgia, The First Georgian Women Parliamentarians. The European Union for Georgia, 2022.

²⁷ Kazarashvili N., Machavariani G., Gelagutashvili L., Sabanadze I., The First Women Parliamentarians in Georgia. In R. Draut, International Conference Scientific Researches for Development Future. New York, USA, 2019.

²⁸ Dunbar W., The world's first democratically elected Muslim woman was from Georgia, 2018, Eurasianet.

²⁹ Kachkachishvili I., Nadaraia K., Men and Gender Relations in Georgia. United Nations Population Fund, 2014.

³⁰ Iris Luo X., Scheleifer C., Hill M. C., Police Income and Occupational Gender Inequality, Police Quarterly, Vol. 22, Issue 4, 481-510.

³¹ Kidane Y., Women's Leadership Role in Post-Conflict Peace-Building Process, Journal of African Union Studies, Vol. 3, Issue 2, 2014, 87-101.

³² Cohn C., Women and wars, Cambridge: Polity Press, 1st ed, 2013.

გაზიარებული, რომ მაგალითად, „ქალები უკეთესი მედიატორები არიან, ვიდრე კაცები.“³³ მედიაციას, მოლაპარაკებას და მშვიდობის მშენებლობას სქესი არ გააჩნია - ის ინდივიდის შინაგანი მდგომარეობის, გამოცდილებისა და შრომის შედეგია. თუმცა, ამავდროულად, მედიაციისა და მოლაპარაკებების პროცესში რაც შეიძლება მეტი ქალი უნდა იყოს ჩართული, მათი როლი დაფასებული და ნიველირებული უნდა იყოს სტერეოტიპი, რომელიც მედიაციის პროცესიდან ქალს გამორიცხავს.

საქართველოში, ისტორიულად, ქალი ყოველთვის იყო სამშვიდობო პროცესის ცენტრალური ფიგურა. მშვიდობის დაცვიდან - მშვიდობის მშენებლობამდე პროცესში, ხანდახან პრევენციულ დიპლომატიასშიც. ეს რომ ნამდვილად ასე იყო ამას არერთი ისტორიული ფაქტი და სოციო-კულტურული დამოკიდებულებები და ნიშნებიც ადასტურებს. კულტურის ძალიან ბევრ სფეროში, შეგვიძლია ნათლად ამოვიკითხოთ, რომ ბრძოლის დროს იარაღის დაყრის ერთ-ერთი მთავარი ინიციატორი და ბიძგის მიმცემი ქალი იყო. მაგალითისთვის შეგვიძლია გამოვიყენოთ ქართულ ტრადიციულ ცეკვაში გამოხატული ქალის ეს როლი. ქართული ტრადიციული ცეკვათა უმეტესობა, თავისი ვიზუალური გამოხატულებით, მეტწილად მასკულინურია. ცეკვების უმეტესობაში ინტეგრირებულია საბრძოლო ხელოვნება, კერძოდ ხმლით ბრძოლის სცენები, რომლის დასკვნით ეტაპზე სცენაზე შედის ქალი, თეთრი, სამშვიდობო მანდილით ხელში და მეომარ კაცთა შორის აგდებს ამ მანდილს, რის შემდგომაც ბრძოლა წყდება და ზოგიერთ შემთხვევაში ე.წ. შერიგებით სრულდება, სადაც დასკვნით ეტაპზე დაპირისპირებული მხარეები და სცენაზე შესული ქალები ერთად ცეკვავენ. ტრადიციული ცეკვა, ქვეყნის კულტურასა და საზოგადოებრივი ცხოვრების წესს გამოხატავს,³⁴ შესაბამისად, ცეკვის ამ ტიპის შინაარსობრივი დატვირთვა გვაფიქრებინებს, რომ საქართველოში, ისტორიულად ქართველ ქალს ნამდვილად ჰქონდა შუამავლისა და კონფლიქტის შემჩერებლის სოციალური როლი.

ქალების სამშვიდობო დღის წესრიგი შესაძლოა დავეუკავშიროთ ქალების კულტურულ და სოციო-პოლიტიკურ როლს, სადაც მათი კონტრიბუცია საზოგადო, საერთო კეთილდღეობისთვის იყო მეტად უფრო მშვიდობისმოყვარე, რაც, თავისმხრივ, იმ დამკვიდრებული შეხედულებიდან მომდინარეობს, რომ თავისი ბუნებით ქალი მეტად მშვიდობიანია, ვიდრე კაცი. საქართველოში, ისევე, როგორც სხვა ტრადიციულ საზოგადოებებში, ხშირად, ქალები სიმბოლიზებულნი იყვნენ, როგორც ზნეობის, სინმინდის, სიკეთისა და სინაზის ეტალონები, რომლებიც, საერთო აღქმით, თავისი „უმთავრესი სოციალური როლიდან“ – დედობიდან გამომდინარე, ბუნებით მეტად ტოლერანტული, კოლაბორაციული, არა-მოძალადე და მშვიდობისმოყვარე უნდა ყოფილიყვნენ.³⁵

აღნიშნულის გასამყარებლად, მაგალითისთვის, საქართველოს ისტორიიდან თამარ მეფესა³⁶ და მის წინააღმდეგ აჯანყებულ, დიდგვაროვან ყუთლუ-არსლანს³⁷ შორის გამართული მოლაპარაკებების ეპიზოდი შეიძლება მოვიხმოთ. თამარ მეფემ პრობლემის გადაჭრის გზა მოლაპარაკებებში დაინახა. მან აჯანყებულეთან მოსალაპარაკებლად გაგზავნა ორი დიდგვაროვანი ქალი - კრავაი ჯაყელი და ხუაშაქ ცოქალი. ისტორიული წყაროების მიხედვით, ამ ქალებმა შეძლეს შუამავლობა მეფესა და აჯანყებულებს შორის და სწორედ მათი ჩართულობით მოხდა სიტუაციის განმუხტვა და პრობლემის მშვიდობიანი გზით გადაჭრა.³⁸ ამ მოვლენებიდან ისტორიას ბევრი

³³ Turner C., *Soft Ways of Doing Hard Things: Women Mediators and The Question of Gender in Mediation, Peace Building*, Vol. 8, Issue 4, 383-401.

³⁴ Giurchescu A., *The Power of Dance and Its Social and Political Uses*. Yearbook for Traditional Music, Cambridge University Press, Vol. 33, 2001, 109.

³⁵ Isike C., Uzodike U.O., *Towards an Indigenous Model of Conflict Resolution: Reinventing Women's Roles as Traditional Peacebuilders in Neo-colonial Africa*. African Journal on Conflict Resolution, Vol. 11, Issue 2, 2011, 32.

³⁶ თამარ მეფე (1172 – 1273 წწ.) საქართველოს მეფე მე-12 საუკუნეში.

³⁷ თამარ მეფის კარის მეჭურჭლეთუხუცესი.

³⁸ სამუშია ჯ., *ქართული პარლამენტარიზმის სათავეებთან (ყუთლუ-არსლანი)*, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის შრომები, თბილისი, 2006.

ფაქტი არ შემოუნახავს. ვიცით ის, რომ თამარმა ძალაუფლება შეინარჩუნა და შემდგომში უფრო მეტად განიმტკიცა, ამავდროულად, მონინააღმდეგეებმა პოზიციები დათმეს, ვიცით ისიც, რომ აღნიშნულ პროცესში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი როლი ამ ორმა არისტოკრატმა ქალმა შეასრულა. თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ, შეიძლება ითქვას, იმ დროისათვის მათ ქვეყანა კრიზისიდან გამოიყვანეს, კრავაი ჯაყელისა და ხუაშაქ ცოქალის შესახებ ბევრი მაინც არაფერი ვიცით. ისტორიული წყაროები ღარიბია მათზე თხრობისას. სამაგიეროდ, ამ მოვლენის აღწერისას და ამ ორი ქალის წარმატების გადმოსაცემად, ყოველთვის არის ხოლმე მითითება, რომ ეს ქალები დიდგვაროვანი კაცების მშობლები იყვნენ, მაგალითად, ხუაშაქ ცოქალი ყოველთვის მოიხსენიება, როგორც დიდებული ქალბატონი - ქართლის ერისთავის, რატი სურამელის დედა. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ მე-12 საუკუნეში, საქართველოში ჩატარდა პირველი მოლაპარაკებების პროცესი ქალების მედიატორობით, რომელიც შესაძლოა განვიხილოთ დღევანდელი მედიაციის წინამორბედად, თუმცა ამ პროცესში ისტორიამ ქალთა წარმატება მათ წარმომავლობასა და ოჯახურ მდგომარეობას მიაწერა და არა მათ უნარს მედიაციის ხელოვნებაში. ქალმა მშვიდობის შემნარჩუნებელის როლი მოირგო და ეს როლი უმაღლეს დონეზე შეასრულა, მაგრამ ისტორიამ ეს გავლენა მიაწერა მის საზოგადოებრივად დამკვიდრებულ როლს - დედობას.

თუმცა იმისდა მიუხედავად, როგორი სოციალური სტატუსით იზომებოდა ქალის შესაძლებლობა - ქალი საქართველოში მაინც ინარჩუნებდა უმთავრესს - მშვიდობის მშენებლობის პროცესში ფუნდამენტურ როლს, რაც ხშირად გადაიღვრებოდა ხოლმე მედიაციურ პროცესებში და რაც თავის მხრივ, ე.წ. გვერდითი ეფექტით ქალთა უფლებებს აძლიერებდა. ზემოთ ხსენებულმა მედიატორმა ქალებმა გააუმჯობესეს ქალთა უფლებრივი მდგომარეობა საქართველოში და საზოგადოებრივი აზრის პოზიტიური ტრანსფორმაცია მოახდინეს, რაც მოგვიანებით, მაგალითად გამოიხატა კიდევ ქალთა საარჩევნო ხმის უფლებაში ჯერ კიდევ 1918 წელს, მათი ოჯახური როლიდან გამოსვლასა და საზოგადოებრივ როლში შესვლაში. თუმცა ისევე როგორც ბევრი სხვა პროგრესი და დემოკრატიულ-ღირებულებითი ტრანსფორმაცია, კომუნისტურმა მოძრაობამ და საქართველოს გასაბჭოებამ, სამწუხაროდ, ეს მოძრაობაც დაამუხრუჭა და 70 წლით გადაავადა.

1921 წელს ბოლშევიკურმა რუსეთმა საქართველოს დამოუკიდებლობა წაართვა და საქართველო საბჭოთა კავშირის ნაწილი გახდა.³⁹ საბჭოთა კავშირმა საქართველოში აბსოლუტურად დაანგრია ქალის არსებული სახე და ის მშვიდობისმყოფელობიდან მეომარ პიროვნებად გადააქცია. მიუხედავად იმისა, რომ მარქსიზმი და შემდგომ მისი საბჭოური ტრანსფორმაცია - ბოლშევიზმი და კომუნიზმი ცნობილია, როგორც გენდერული თანასწორობის ერთ-ერთი ხელშემწყობი იდეოლოგია, რომელმაც მკაფიო ინერცია გაუკეთა ქალთა ემანსიპაციას აღმოსავლეთ ევროპასა და საბჭოთა კავშირში, აუცილებლად უნდა ითქვას, რომ რეალურად ეს თანასწორობა გამომდინარეობდა არა გენდერული როლებისა და თანასწორობის სწორი გააზრებით, არამედ ამის განმაპირობებელი ფაქტორი გახდა თავად მარქსიზმისა და ბოლშევიკური იდეოლოგიის გათანაბრების პრინციპი.⁴⁰ ამ ახალ რეალობაში მუშათა კლასის თანასწორობის იდეა საზოგადოების ცხოვრების თითქმის ყველა სფეროში გადაიღვარა, მათ შორის გენდერულ ასპექტებში და ქალისა თუ კაცის მთავარი როლი გახდა ცენტრალური პარტიისადმი დაქვემდებარება, პარტიული იდეოლოგიის მორჩილება და ცენტრალური ხელისუფლების მიერ განსაზღვრული კანონების ზედმინვნითი მიდევნება. ეს ცენტრს დაქვემდებარებული პერიფერია მონყობა, ყველას ათანასწორებდა პარტიული ხაზით და არ ტოვებდა თავისუფალი აზროვნების სივრცეს. ამ მონყობაში ქალი ემანსიპირებულ იქნა არა ჯანსაღად, არამედ საკუთარი აზრის ჩახშობის გზით და საკუთარი მნიშვნელობის გააზრების გარეშე. ამ რეალობაში ერთი პარტიის დაცვა გახდა ყველას ცხოვრების

³⁹ National Archive of Georgia. The First Democratic Republic of Georgia, 2023, <https://archive.gov.ge/en/sakartelos-pirveli-demokratiuli-respublika> [17.07.2023].

⁴⁰ *Tay A.*, The Status of Women in the Soviet Union, *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 20, Issue 4, 1972, 662-692.

მთავარი აზრი, ხოლო საგარეო ფრონტზე მისთვის ბრძოლა დიდებისა და პატივის უალტერნატივო წყარო. ამ მეინსტრიმულმა, შეუცვლელმა და კონტროლს დაქვემდებარებულმა იდეამ, ქალის კოლექტიურ სახეს, გამოაცალა მისთვის მანამდე ჩვეული მშვიდობისმოყვარე ბუნება და ის პარტიისა და საბჭოეთისთვის „მებრძოლ“ ომისა და დაპირისპირების მსურველ პერსონაჟად გადააქცია. სადაც მთავარი მონოდება იყო „დედა-სამშობლო გიხმობს“, ხოლო ამ მოხმობის, თანამედროვე ტერმინით, რომ ვთქვათ სარეკლამო სახე გახდა კოლექტიური „საბჭოთა ქალი“. ამ სივრცესა და იდეოლოგიაში არც მედიაციის ადგილი იყო და არც მომლაპარაკებლის, კოლექტიური საბჭოთა ქალისთვის კონფლიქტების მშვიდობიანი გადაჭრის გზა 70 წლით დაიხურა და მისი ადგილი ცივილიზებულ, მშვიდობაზე ორიენტირებულ სამყაროში არ დარჩა. აღნიშნულის ერთ-ერთი ნათელი დადასტურებაა ის ფაქტი, რომ მე-2 მსოფლიო ომის მეორე ნაწილში, 1940-45 წლებში, რომელსაც საბჭოთა კავშირში „სამამულო ომი“ ეწოდებოდა⁴¹, უშუალოდ, ფიზიკურად, როგორც მებრძოლი ჩართული იყო 1 მილიონი საბჭოთა ქალი.⁴²

საბჭოთა კავშირის დაშლისთანავე, პოსტ-საბჭოთა სივრცეში, დაბრუნდა ქალთა მოძრაობები, რომელიც მშვიდობის მოთხოვნით, წინ აღუდგნენ პოსტ-საბჭოთა კონფლიქტებს, რომელიც იმპერიულმა და შემდეგ უკვე საბჭოთა რუსეთმა მთელს რეგიონში ე.წ. ნაღმებად დატოვა. ამ კონფლიქტების კვალდაკვალ, პოსტ-საბჭოთა სივრცეში არაერთი ქალთა მოძრაობა ჩამოყალიბდა, რომელიც ძირითადად უპირისპირდებოდა ეთნოკონფლიქტებს და რომელიც მშვიდობის დაცვასთან ერთად, კონფლიქტში მშვიდობის ყველაზე უფრო მაღალი ფორმის -მშვიდობის მშენებლობის იდეებით გამოდიოდნენ. მაგალითისთვის შესაძლოა ვისაუბროთ ქალთა მოძრაობაზე ჩრდილო კავკასიაში. ქალები ერთ-ერთი პირველნი გამოვიდნენ ომის შეწყვეტის მოთხოვნით ჩეჩნეთში. განსაკუთრებით საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ ისინი, უპირველესყოვლისა, წინ უდგებოდნენ ეთნიკურ დაყოფას და მათი პროტესტის მთავარი გზავნილი იყო, რომ შეჩერებულიყო ეთნიკური ნიშნით ადამიანების დევნა.⁴³

მნიშვნელოვანია, ასევე, გავიხსენოთ კავკასიელ ქალთა მოძრაობა მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტის კვალდაკვალ, სადაც ქალები, როგორც სომხეთში, ისე აზერბაიჯანში აწყობდნენ საპროტესტო ტალღებს ცეცხლის შეწყვეტისა და სამშვიდობო მოლაპარაკებების დაწყების მოთხოვნით. ერთ-ერთი ასეთი ფართომასშტაბიანი ქალთა საპროტესტო ტალღა და მოძრაობა შეეხებოდა ტყვეების გაცვლის მოთხოვნას კონფლიქტის საზღვარზე, სადაც ქალებმა დაამტკიცეს, რომ მათი აქტიური ჩართულობით შესაძლებელი იყო ომთან დაკავშირებული საკითხების პოზიტიური გადაჭრა და რომ კონფლიქტი არ იყო მხოლოდ მამაკაცების სფერო, სადაც ქალს არ შეეძლო როლის შესრულება. კიდევ ერთი ქალთა მოძრაობა, რომელიც მშვიდობის დაცვას მოითხოვდა და რომელთა მიერ დადგმული წარმოდგენა, ფაქტობრივად, უნიკალური იყო მსოფლიო მასშტაბით, 1993 წელს ჩამოყალიბდა საქართველოში. ამ მოძრაობა/წარმოდგენას ერქვა „ქალთა მშვიდობის მატარებელი“, მოძრაობაში ჩართულ თითქმის 100 ათას ქართველ ქალს, მხატვრულად, თეთრ მანდილიან ქალებს უწოდებენ.⁴⁴

ეს ქალები აღარ იყვნენ მხოლოდ დედები, მხოლოდ ცოლები და აღარც მხოლოდ საბჭოთა იდეოლოგიის გამტარებლები. ქალთა მშვიდობის მონოდებით ჩართულობამ კონფლიქტებში, ქალის როლის ხელახალი გადააზრება მოახდინა, სადაც ქალები საზოგადოების წინაშე მშვიდობის მშენებლებად წარდგნენ საკუთარი ინიციატივითა და იდენტობით, მათი ისტორიული სოციალური როლიდან - ოჯახის ქალებიდან, ასევე, საბჭოთა ქალებიდან - დისტანცირებულად.

მომლაპარაკებლის როლში ქალის ყოფნა ქალების უფლებრივ მდგომარეობაზე პოზიტიურად აისახება და ტრანსფორმაციის კარგი წყაროა. აღნიშნული მტკიცდება პანკისის ხეობის მა-

⁴¹ Kipp W.J., Making Sense of War: The Second World War and the Fall of the Bolshevik Revolution by Amir Weiner, Journal of Cold War Studies. Journal of Cold War Studies, Vol. 5, Issue 2, 2003, 122-124.

⁴² Mundy L., The significant, neglected role of Russian women in World War II. The Washington Post, 2007.

⁴³ Dragage T., The women's peace train in Georgia. Cambridge University Press, 2009, 251.

⁴⁴ Ibid 252-260.

გალითზეც. პანკისის ხეობა, რომელიც ეთნიკური უმცირესობებით, კერძოდ ეთნიკური ქისტებითა და ჩეჩნებით არის დასახლებული, მოსახლეობის დიდი ნაწილი ტრადიციული ისლამის მიმდევარია.⁴⁵ პანკისის ხეობაში განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ტრადიციებსა და ადათობრივ სამართალს, მეტიც განსხვავებით სხვა ჩვეულებითი სამართლისგან, რომელიც უმეტესად ზეპირსიტყვიერების სახით გადაიცემა, ქისტებს დაწერილი ადათობრივი სამართლის კოდექსი აქვთ, რომელიც არამხოლოდ სამართლებრივ ურთიერთობებს, არამედ ხეობის ცხოვრების ზოგად წესს განსაზღვრავს. ბევრი სახის პრობლემა და სამართლებრივი დავა, რომელიც ხეობაში წამოიჭრება თემის დონეზე, როგორც წესი, ადათობრივი სამართლით წყდება და ნაკლებად მიდის სახელმწიფოს ოფიციალურ სტრუქტურებამდე. ტრადიციონალისტი ქისტებისთვის უმთავრესი საკანონმდებლო და ამავდროულად, აღმასრულებელი ორგანოც „უხუცეს კაცთა საბჭოა“, რომელიც წყვეტს არა მხოლოდ ყველა სახის დავას პანკისის ხეობაში, დამატებით ქმნის იმ ნორმებს, რომლებიც არეგულირებს ქისტებისა და ჩეჩნების ყოველდღიურობას. გარდა ამისა, ადგილობრივი მოსახლეობის გარკვეული ნაწილი, დავის გადაწყვეტის მიზნით, შარიათის სამართალს მიმართავს. - ეს არის ტრადიციებით და ისლამით ნაკარნახევი დავის გადაწყვეტის ალტერნატიული მეთოდი და შეძლება ითქვას მედიაციის ადათობრივი გაგება.

ხეობის ტრადიციების მიხედვით, ქალები აქტიურად არიან ჩართულები საოჯახო ფერმერულ სამუშაოებში (მინის დამუშავება, პირუტყვის მოვლა, კვების პროდუქტების წარმოება და ა.შ.). მიუხედავად იმისა, რომ სწორედ ქალები წარმოადგენენ ძირითად სამუშაო ძალას, უმრავლეს შემთხვევებში, ისინი მოკლებულები არიან გადაწყვეტილების მიღების პროცესში მონაწილეობას. თუმცა, მიუხედავად ბევრი შემზღუდავი წესების არსებობისა, სხვადასხვა საერთაშორისო თუ ადგილობრივი ორგანიზაციების მხარდაჭერით, პანკისის ხეობაში 2011 წელს შეიქმნა პანკისის ხეობის „ქალთა საბჭო“, რომელიც გახდა ხეობის ქალების ხმა და მედიატორი როგორც „უხუცეს კაცთა საბჭოსთან“, ისე სახელმწიფოსთან. „ქალთა საბჭოს“ ქალები აქტიურად იცავენ ქალთა უფლებებს მთელი ხეობის მასშტაბით და სერიოზულ ზედამხედველობას ახორციელებენ ქალთა უფლებების რეალიზებაზე ხეობაში. „ქალთა საბჭო“ პანკისელი ქალების ხმაა ხეობაში. თემში არ არსებობს სხვა ქმედითი ორგანო, რომელიც პასუხობს ადგილობრივი ქალების გამონვევებს და პრობლემებს. საბჭოს დახმარებით, ხეობის ქალები იღებენ მნიშვნელოვან გადაწყვეტილებებს და იცავენ საკუთარ უფლებებს. ოჯახში ძალადობა, ადრეული ქორწინება, სამუშაო ადგილების სიმცირე და უმუშევრობა, სოფლების გაზიფიცირება, უხარისხო სამედიცინო მომსახურება, სკოლების გაუმართავი ინფრასტრუქტურა და ა.შ. ეს ის საკითხებია, რომელზეც საბჭო მუშაობს და ის ხშირად გვევლინება მედიატორის როლში, როგორც კერძო დავებში, ისე სახელმწიფოსა და ადგილობრივებს შორის არსებულ პრობლემურ საკითხებში. ადგილობრივთა შეფასებით, „ქალთა საბჭოს“ დაარსებამ ქალებს მდგომარეობა შეუმსუბუქა.⁴⁶ იმ ფაქტს, რომ პანკისის ხეობაში მცხოვრები ქალები კონფლიქტის გადასაჭრელად მიმართავენ არა ოფიციალურ სამართლებრივ გზას, არამედ ისეთ ინსტიტუტს, როგორც „ქალთა საბჭო“, ადგილობრივები დადებითად აფასებენ, რადგან ქალებს არ უწევთ სასამართლოში სიარული და ლოკალურად აგვარებენ პრობლემას.⁴⁷

სწორედ მსგავს საკითხებში ქალთა ჩართულობას გულისხმობენ ავტორები, როდესაც საუბრობენ ქალების მონაწილეობის ზრდის აუცილებლობაზე მედიაციის პროცესში. ქალთა პრობლემების გაგება ქალებისთვის მეტად მარტივია, მით უმეტეს პანკისის ხეობის მსგავს ტრადიციულ საზოგადოებაში. აღნიშნული კი, თავისმხრივ, გვაძლევს იმის თქმის საფუძველს, რომ მსგავსი ქალთა გაერთიანებები წინ წამოწევენ ქალის როლს, ზრდის მის ავტორიტეტს და ხელს უწყობს

⁴⁵ Sankidze G., Walker E., *Islam and Islamic Practices in Georgia*. University of California, Berkeley, 2004.

⁴⁶ UN Women Georgia, *Women from Pankisi*, 2016, <https://georgia.unwomen.org/en/news/stories/2016/05/women-from-pankisi> [17.07. 2023].

⁴⁷ სიღრმისეული ინტერვიუები პანკისის ხეობის მცხოვრებლებთან - ავტორის მიგნებები. 2018 წლის მონაცემები.

გადანყვეტილების პროცესებში მის ჩართულობას, შესაბამისად, უმჯობესდება მისი უფლებრივი მდგომარეობა და ნოყიერი ნიადაგი იქმნება გენდერული თანასწორობისთვის.

4. დასკვნა

მრავალი ავტორი, რომელიც ქალთა ჩართულობის მნიშვნელობას იკვლევს მედიაში, თანხმდება, რომ კონფლიქტების გადაჭრის პროცესში, როგორც მშვიდობის დაცვის, ისე მშვიდობის მშენებლობის ეტაპზე, ქალთა მონაწილეობა, მეტწილად, აუმჯობესებს ზოგადად ქალთა უფლებრივ მდგომარეობას და სასარგებლო ინსტრუმენტი გენდერული თანასწორობის მისაღწევად. გარდა იმისა, რომ ქალების მონაწილეობა მოლაპარაკებების პროცესში, თავად ამ მოლაპარაკებებისთვის არის პროდუქტიული, მნიშვნელოვანია, რომ აღნიშნული ზოგად გარემოსაც აჯანსაღებს და ქალთა მდგომარეობას აუმჯობესებს. განსაკუთრებით ეს შესამჩნევია ტრადიციულად დახურულ საზოგადოებებში. აღნიშნული მიდგომის მართებულობას ამტკიცებს არერთი საერთაშორისო და ადგილობრივი ქეისი, მათ შორის, საქართველოში მომხდარი მოვლენები ადრეული შუა საუკუნეებიდან დღემდე.

საქართველოში საზოგადოება ბევრი სიახლისადმი კონსერვატორულ და დახურულ მიდგომებს ინარჩუნებს, განსაკუთრებით ისეთ რეგიონებში, სადაც ძლიერია რელიგიით ნაკარნახევი ტრადიციების გავლენა. შესაბამისად, გენდერული თანასწორობის საკითხი სათანადო დონეზე არ არის დაცული, მოლაპარაკებების პროცესშიც ქალთა ჩართულობა უფრო იშვიათია ხოლმე. თუმცა, ქალი მედიატორები საქართველოში ყოველდღიურად ამტკიცებენ, რომ ეს ის სივრცეა, სადაც ქალს ძალიან კარგად შეუძლია თავის რეალიზება და საზოგადოებრივი სიკეთის შექმნა. მიუხედავად იმისა, რა სირთულეებიც წარმოიშვება ხოლმე, საბოლოო ჯამში, ყველა იმ ქალთა მოძრაობამ, ყველა იმ მოლაპარაკებელმა ქალმა, ყველა ინდივიდუალურმა თუ კოლექტიურმა როლმა, ქალის მდგომარეობა გააუმჯობესა, კონფლიქტური სიტუაციები უკეთესობისკენ შეცვალა და ტრადიციული საზოგადოების პროგრესული ტრანსფორმაცია მოახდინა.

დღეს საქართველოში მედიატორი ქალები, მხოლოდ კონფლიქტებს კი არ აგვარებენ, ყოველდღიურად, ამსხვრევენ სტერეოტიპებს ქალებზე და საზოგადოების პროგრესულ განვითარებას უწყობენ ხელს. მედიაციისა და მოლაპარაკების თითოეული პროცესი წინ გადადგმული ნაბიჯია განვითარებისთვის, საზოგადოების პოზიტიური ტრანსფორმაციისთვის და ახალ, უფრო განვითარებულ ეტაპზე გადასვლისთვის. ამ პროცესში კი ქალის როლი ფასდაუდებლად მნიშვნელოვანია.

ბიბლიოგრაფია:

1. *სამუშია ჯ.*, ქართული პარლამენტარიზმის სათავეებთან (ყუთლუ-არსლანი), ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის შრომები, თბ., 2006.
2. *Antonello M.*, The Origins of Mediation and the A.D.R. tools, Mediation in Europe at the cross-road of different legal cultures, 2004, 9-26.
3. *Bercovitch J., Kadayifci A.*, Exploring the Relevance and Contribution of Mediation to Peace-Building, Peace and Conflict Studies, Vol 9, Issue 2, 2002, 21.
4. *Cohn C.*, Women and wars, Cambridge: Polity Press, 1st ed, 2013.
5. CSOgeorgia, The First Georgian Women Parliamentarians. The European Union for Georgia, 2022.
6. *Dragaze T.*, The women's peace train in Georgia. Cambridge University Press, 2009, 250-260.
7. *Dunbar W.*, The world's first democratically elected Muslim woman was from Georgia, 2018, Eurasianet.
8. *Floberg J.*, A Mediation Overview: History and Dimensions of Practice, Mediation Q, Vol. 3, 1983, 4.

9. *Geddes W. G.*, From Athens to AMIC: The History of Alternative Dispute Resolution, *LawNow*, Vol. 21, 1996,9.
10. *Giurchescu A.*, The Power of Dance and Its Social and Political Uses. *Yearbook for Traditional Music*, Cambridge University Press, Vol. 33, 2001, 109.
11. *Gizelis T. I.*, A Country of their Own: Women and Peacebuilding, *Conflict Management and Peace Science*, Vol. 28, Issue 5, 2011, 522.
12. *Hornby A. S.*, *Oxford Advanced Learner's Dictionary*, Oxford University Press, 2010, 956.
13. *Horner J., Morelli M.*, Squintani, *Mediation and Peace*, Oxford University Press, *The Review of Economic Studies*, Vol. 82, Issue 4, 2015, 1483.
14. *Howard A.*, *EU Cross- Border Commercial Mediation Listening to Disputants - Changing the Frame - Framing the Changes*, Wolters Kluwer, 2021, 9-12.
15. *Iris Luo X., Scheleifer C., Hill M. C.*, Police Income and Occupational Gender Inequality, *Police Quarterly*, Vol. 22, Issue 4, 481–510.
16. *Isike C., Uzodike U.O.*, Towards an Indigenous Model of Conflict Resolution: Reinventing Women's Roles as Traditional Peacebuilders in Neo-colonial Africa. *African Journal on Conflict Resolution*, Vol. 11, Issue 2, 2011, 32.
17. *Issifu K.F.*, The Role of African Women in Post-Conflict Peacebuilding: The Case of Rwanda. *The Journal of Pan African Studies*, Vol. 8, Issue 9, 2015, 63-78.
18. *Kachkachishvili I., Nadaraia K.*, Men and Gender Relations in Georgia. United Nations Population Fund, 2014.
19. *Kazarashvili N., Machavariani G., Gelagutashvili L., Sabanadze I.*, The First Women Parliamentarians in Georgia. In R. Draut, *International Conference Scientific Researches for Development Future*. New York, USA, 2019.
20. *Kidane Y.*, Women's Leadership Role in Post-Conflict Peace-Building Process, *Journal of African Union Studies*, Vol. 3, Issue 2, 2014, 87-101.
21. *Kipp W.J.*, Making Sense of War: The Second World War and the Fall of the Bolshevik Revolution by Amir Weiner, *Journal of Cold War Studies*. *Journal of Cold War Studies*, Vol. 5, Issue 2, 2003, 122-124.
22. *Kirby P., Shepherd L.J.*, Reintroducing Women, Peace and Security, *International Affairs*, Vol. 92, Issue 2, 2016, 249-254.
23. *Klein R. S.* The Role of Women in Mediation and Conflict Resolution: Lessons for UN Security Council Resolution 1325. *Washington and Lee Journal of Civil Rights and Social Justice*, Vol. 18, Issue 2, 2013. 277-314.
24. *Labonte M., Curry G.*, Women, Peace, and Security: Are We There Yet? *Global Governance*, Vol. 22, Issue 3, 2016, 311-320.
25. *Mundy L.*, The significant, neglected role of Russian women in World War II. *The Washington Post*, 2007.
26. National Archive of Georgia, The First Democratic Republic of Georgia, 2023, <<https://archive.gov.ge/en/-sakartelos-pirveli-demokratiuli-respublika>> [17.07.2023].
27. *O'Reilly M., Súilleabháin A.*, Women in Conflict Mediation: Why it Matters, *International Peace Institute*, 2013.
28. *Rifkin J.*, Mediation from a Feminist Perspective: Promise and Problems, *Law & Ineq*, Vol. 21, Issue 2, 1984, 21-23.
29. *Tay A.*, The Status of Women in the Soviet Union, *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 20, Issue 4, 1972, 662-692.
30. *The Chambers Dictionary*, Mediation, Edinburgh: Chambers Harrap Publishers, 2006, 928.
31. *Turner C.*, Soft Ways of Doing Hard Things: Women Mediators and The Question of Gender in Mediation, *Peace Building*, Vol. 8, Issue 4, 383-401.
32. UN Security Council, S/RES/1325, UN Publishing 2000, New York, <<https://peacemaker.un.-org/-node/105>>[17.07. 2023].

33. UN Women, *Women's Participation in Peace Negotiations: Connections between Presence and Influence*, 2nd ed., 2012.
34. *Wall A.J., Lynn A.*, Mediation: A Current Review, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 37, Issue 1, 1993, 160.
35. *Sankidze G., Walker E.*, *Islam and Islamic Practices in Georgia*, University of California, Berkeley, 2004.
36. UN Women Georgia, *Women from Pankisi*, 2016,
<https://georgia.unwomen.org/en/news/stories/2016/05/women-from-pankisi> [17.07. 2023].